

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-АГРАРНИКІВ

К.В.Ковал

Анотація. Розглянуто структуру професійної компетентності фахівця; показано, що вона є необхідною складовою професійного становлення майбутніх інженерів-аграрників, яка сприяє їх професійному кар'єрному зростанню та допомагає відповідати сучасним вимогам суспільства.

Ключові слова: компетентність, вища освіта, комунікація.

Аннотация. Рассмотрена структура профессиональной компетентности специалиста; доказано что необходимое условие профессионального становления будущих инженеров-аграриев, которая способствует карьерному росту и помогает отвечать современным требованиям общества.

Ключевые слова: компетентность, высшее образование, коммуникация.

Summary. The structure of professional competence of the specialist is examined, in which scientists distinguish communicative competence. It is shown, that communicative competence is a necessary component of professional development of future engineers-agrarians, which contributes to their professional success, career growth and helps satisfy the current requirements of the society.

Key words: competence, higher education, communication.

Актуальність та постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку професійною освітою України поставили нові завдання, висунуті потребами часу. Особливо актуальні

формування такої особистості, яка може доцільно використовувати отримані нею знання, навички, спроможна застосувати їх до нових умов праці, здатна до саморозвитку та вдосконалення. Швидкий економічний розвиток України, науково-технічний прогрес та до Болонської декларації обумовлюють необхідність вдосконалення професійної освіти аграрників. Відтак, одним із головних завдань сучасної інженерної освіти є формування компетентності інженера на основі засвоєння системи знань про природу, людину, оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності.

останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про напрямків вдосконалення професійної компетентності фахівців є розробка ключових висунутих суспільством до вищої інженерної освіти, серед яких розрізняють у професійному спілкуванні. Важливість професійного спілкування у діяльності фахівців вивчають Л.Барановська, О.Ларіонова, Н.Ничкало, Ю.Татур. Дослідженню компетентності фахівців приділяють увагу Д.Годлевська, Т.Гордон, Ю.Жуков, І.Зимня, Штеповська.

статті є аналіз понять «компетентність», «спілкування», «професійна компетентність», «на компетентність». У статті розглядається структура професійної компетентності та можливість розвитку її складових, зокрема комунікативної компетентності. Основна ціль продемонструвати, що володіння комунікативною компетентністю сприяє професійному зар'єрному зростанню майбутніх інженерів – аграрників.

основного матеріалу. Поняття «компетентність» і «компетенція» нині знаходяться в зпівовій думки, тому що вони розкривають нові перспективи розуміння результатів освітньої В основі їх концепції лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, який не необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а також уміє діяти адекватно у різних ситуаціях, застосовуючи ці знання й беручи на себе відповідальність за певну діяльність [1; У різних джерелах зустрічаються схожі за своєю семантикою поняття: «компетентність», «компетенція», «базові компетенції».

значення поняття «компетентність» знаходимо в різних авторів. І.Чемерис вважає, що однією з проблем розуміння схожих за семантикою понять може бути відмінність у перекладі англійського слова компетенція, яке помилково, шляхом калькування на українську мову було перекладено як компетенція, а також тому, що одному англійському *competency(e)* відповідають два українських терміни «компетентність і компетенція». /*Competency (e)*: а) компетентність; б) юридичний термін компетенція, правомірність, правоздатність [2; ст. 326]/.

головно зміст поняття «компетентність» було розроблено британським психологом Дж.Равеном у працях «Компетентність у сучасному суспільстві» та «Педагогічне тестування». На його думку, компетентність – це специфічна здібність, яка потрібна для ефективного виконання конкретної дії в певній предметній сфері, що охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також відповідальності за свої дії. Під «компетентністю» він розуміє комплекс когнітивних елементів складників ефективної життєдіяльності людини й тлумачить це поняття як мотивовані здібності [3; с. 214].

Український вчений А.Савенков, звернувшись до трактувань поняття компетентність, виокремив дві її форми: формальну та реальну [4, с.62].

Першою автор розуміє компетентність, яка пов'язана із сферою дипломатії, управління, де на певному місці часто виявляється наявність у особистості тих або інших офіційних повноважень для виконання певних функцій. Тоді як реальна компетентність – це знання та досвід у певній галузі. Автор аналізує дослідження таких науковців, як Д.Гроот, Дж.Равен, Р.Стернберг, І.Лернер, Дж.Андерсон, Фредбент і виділяє чотири рівні компетентності: знання та їх організація; вміння та навички застосування знань; інтелектуально-творчий потенціал особистості (це те, що Р.Стернберг розглядав як складові компетентності – «практичний інтелект»); орієнтація на позитивне, емоційно – моральний потенціал особистості.

Під час аналізу та систематизації компетенцій у педагогіці часто зустрічаємо поняття «базові» або «ключові» компетенції. Д.Іванов трактує поняття «ключові компетенції» як найбільш загальні (версальні) здібності та уміння, які дозволяють людині розуміти ситуацію і досягати результатів у особистому та професійному житті в умовах зростаючого динамізму сучасного суспільства. Ключові компетенції отримуються протягом навчального процесу і в самостійному соціальному житті (у особистому і в професійному); вони застосовуються для вирішення навчальних і професійних завдань і проблем [5; с.51-61].

Одним з напрямків вдосконалення професійної компетентності фахівців є розробка ключових

компетенцій, висунутих суспільством до вищої інженерної освіти, серед яких розрізняють компетентність у професійному спілкуванні.

Важливість професійного спілкування у діяльності майбутніх фахівців досліджує Л.Барановська, О.Ларіонова, Н.Ничкало, Ю.Татур. Ю.Татур, досліджуючи професійну компетентність, характеризує її як виявлення фахівцем на практиці прагнення та здібності (готовності) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній та соціальній сферах, усвідомлюючи соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення [6; с. 17]. О.Ларіонова розділяє усі компетентності фахівця на п'ять груп: інформаційно-методологічну; соціально-комунікативну; операційно-технологічну; особистісно-валеологічну; теоретичну. Кожен з перерахованих груп компетентностей включає в себе сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних окремих компетентностей, які проявляються у вигляді конкретних знань, умінь та навичок.

Відповідно до теми статті, нас цікавить аспект спілкування, тобто комунікативна професійна компетентність.

Спілкування є багатограним процесом, який вивчається філософією, соціологією, загальною соціальною психологією, лінгвістикою, педагогікою та іншими науками. Концептуальні основи дослідження феномена спілкування розроблені в працях В.Бехтерева, О.Леонтьєва та інших психологів, котрі розглядають спілкування як необхідну умову розвитку людини, її соціалізації та індивідуалізації.

А.Деркач і Н.Кузьміна вказують, що спілкування виступає не стільки як обмін інформацією, скільки як процес взаємодії та взаємовпливу. Під час спілкування внаслідок систематичних контактів у ході спільної діяльності її учасники отримують різноманітні знання про себе, своїх друзів, спосіб найбільш раціонального розв'язання поставлених завдань.

За О.Леонтьєвим, спілкування, хоча і є специфічною формою діяльності, все ж має діяльну природу. При цьому розділяються процеси, у яких спілкування є спільною діяльністю. Відмінність між ними полягає в тому, що в першому випадку задоволення потреб відбувається в тій діяльності, для організації якої необхідне спілкування. У іншому випадку спілкування складає для суб'єкта самостійну цінність [7; с. 178].

При всій різноманітності підходів науковців до ролі та функції спілкування можна сказати, що вони зводяться до винятковості ролі спілкування як у розвитку, так і у функціонуванні особистості. Вчені приділяють велику увагу проблемам спілкування, вказуючи на його особливу роль у розв'язанні навчальних і професійних завдань, на вміння керівників ефективно співпрацювати зі своїм колективом.

Отже, спілкування можна розглядати як певний вид діяльності, який є важливою складовою розвитку професійних якостей фахівця. Єдність діяльності та спілкування обумовлює важливість аналізу комунікативної компетентності у спілкуванні як одну з умов ефективності професійної діяльності інженера і взаємодії людей у виробничому колективі.

Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціаліста інженерного профілю студенти повинні володіти не лише загальнотехнічними та спеціальними навичками, а й уміти знаходити спільну мову з колегами, виконувати низку управлінських функцій. Здатність поліпшувати психологічний клімат в колективі, розв'язувати трудові конфлікти, покращувати трудову дисципліну обумовлює необхідність володіння комунікативно компетентністю на високому рівні. Висококваліфікований спеціаліст має вільно висловлювати думки, відстоювати свою точку зору, володіти гарними знаннями. Комунікативна компетентність є однією з умов інтелектуального та професійного зростання фахівця, одним із засобів його самовдосконалення і самоосвіти.

У професійній діяльності інженера важливу роль відіграє володіння науковою термінологією для розвитку та представлення результатів дослідницької діяльності. Вміння аналізувати наукові теорії, висвітлювати свої думки та гіпотези, викладати думки у вигляді доповідей, статей, підручників – все це вимагає володіння усним та писемним мовленням на достатньому рівні.

Однією з обов'язкових загальних кваліфікаційних вимог для майбутніх інженерів є вміння добирати, аналізувати та узагальнювати інформацію, вони повинні досконало володіти державною мовою. Крім того, їхня майбутня професійна діяльність вимагає здійснення основ ділового спілкування іноземною мовою в усній і писемній формах у типових професійних ситуаціях спілкування або роботи з документами іноземною мовою.

Професійна комунікативна підготовка майбутніх інженерів має охоплювати мовний та комунікативно-психологічний аспекти. Досліджуючи професійну компетентність фахівців технічного профілю, В.Петрук виділяє базові компетенції, які входять до її складу. До базових компетенцій, необхідно формувати у сучасного фахівця технічного профілю, поряд з мотиваційною та когнітивною

належить і комунікативна компетенція, яка базується на здатності спілкування, вільності, вмінні взаємодіяти та їх використання в процесі роботи за фахом [8; с. 27].

Випок виділяє в професійній компетентності інженера такі компоненти: мотиваційно-функціональний, комунікативний і рефлексивний, де під комунікативним компонентом має зміння чітко викладати думки, переконувати, аргументувати, аналізувати, висловлювати, передавати раціональну й емоційну інформацію, установлювати міжособистісні зв'язки, керувати свої дії з діями колег, організувати й підтримувати діалог» [9; с. 78].

розглянувши думки вчених, можна дійти висновку, що в структурі професійної компетентності вирізняють комунікативну компетентність, яка є необхідною складовою професійного майбутнього інженера. Комунікативна компетентність сприяє професійному успіху і зростанню інженера, допомагає відповідати сучасним вимогам суспільства.

Вивченню комунікативної компетентності фахівців приділяють увагу Д.Годлевська, Т.Гордон, І.Зимня, С.Козак, Л.Петровська.

Критерії комунікативної компетентності вперше були сформульовані Т.Гордоном. Він визначив її як здатність вийти з будь-якої ситуації, не загубивши внутрішньої волі, і водночас, не давши втратити її по спілкуванню. Таким чином, критерієм компетентності є партнерська позиція в спілкуванні або спілкування на «рівних» (на відміну від «прибудови зверху» або «прибудови знизу»).

Визначено під «комунікативною компетентністю» розуміє здатність особистості орієнтуватися в спілкуванні, яка заснована на знаннях, чуттєвому досвіді та вільному володінні засобами спілкування. На його думку, набувається комунікативна компетентність у соціумі.

Калік визначав комунікативну компетентність як складову частину людського буття та діяльності. Він підкреслював, що для здійснення комунікації треба володіти певними навичками і вміннями. В процесі навчання повинна бути завчасно визначена цільова установка на формування комунікативної компетентності особистості, а отже, повинні бути визначені методи і засоби формування [10; с. 114].

В науковій літературі обґрунтовуються різні концептуальні підходи до комунікативної підготовки та формування їх комунікативної компетентності. Учені Є.Варламова і С.Степанов визначають рефлексивно-інноваційний підхід до підготовки управлінських кадрів. Провідним його принципом вони вважають спрямування кожного елемента навчальних програм не тільки на формування навичок професійного спілкування керівника, але й забезпечення розвитку його творчих і творчих можливостей у сфері управління.

Формуванню в майбутніх фахівців потреби в підвищенні рівня їхньої комунікативної компетентності сприяє контекстний підхід до організації навчання, який полягає в моделюванні за допомогою дидактичних форм, методів і засобів предметного та соціального змісту майбутньої професійної діяльності.

Найпоширенішими у практиці комунікативної підготовки майбутніх фахівців є біхевіористичний і ситуативний підходи, в суті яких основна увага надається формуванню навичок і вмінь професійної діяльності, оволодінню «технікою» спілкування, моделюванню та аналізу конкретних ситуацій.

Отже, більшість підходів щодо формування комунікативної компетентності у фахівців базуються на використанні активних методів і групових форм навчання, спрямованих на засвоєння майбутніми фахівцями знань, навичок і вмінь професійного спілкування. Одним із шляхів формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців є організація їх комунікативної підготовки в умовах соціально-виховного процесу ВНЗ, використання активних методів навчання.

Комунікативна підготовка фахівців має базуватися на інтеграції дисциплін гуманітарного спрямування, вдосконаленні навичок усного і писемного мовлення, прийомів аналітичної розумової діяльності, які потребують знання мов. Комунікативна професійна підготовка кадрів є одним з етапів комплексної неперервної професійної підготовки.

Таким чином, у пошуку резервів адаптації фахівця технічного профілю до сучасного рівня економічно-економічних вимог вирізняється ідея комунікативної спрямованості системи їх професійної підготовки. Саме відповідна для фахівців технічного профілю комунікативна підготовка має забезпечити її актуальні аспекти.

Комунікативна підготовка має декілька рівнів. На загальному рівні існують наступні її підрівні: загально-філософський (формування гуманістичної комунікабельної особистості з відкритою для світу свідомістю); соціальний (як засіб соціалізації особистості через взаємодію зі світом і собою) [11; с. 123-127]. На професійному її рівні відомі такі підрівні:

Практично, як слушно відзначено, комунікативна підготовка інженерів-аграрників має декілька аспектів: соціальний (як засіб соціалізації особистості через взаємодію з соціумом і собою); психологічний

(формування позитивного психологічного мікроклімату в колективах.); *світоглядно-філософська* (формування комунікабельної особистості з відкритою для діалогу свідомістю); *дидактична* (розвиток всіх сфер особистості в процесі формування та розвитку комунікативно-професійної компетентності, а також оперування нею); *методичний* (результативність вибору методів навчання для підвищення кваліфікації з питань розвитку комунікативної компетентності для ефективного розвитку професійної компетентності інженерів-аграрників); *виробничий* (грунтовне виконання виробничих завдань на основі комунікативно-професійної компетентності).

Підготовка майбутніх інженерів до реалізації цих аспектів передбачає, передусім, удосконалення дієвої системи комунікативної підготовки як динамічної, актуальної та варіативної за своїми можливостями.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, зазначимо: комунікативна компетентність є однією з ключових компетентностей майбутніх інженерів та необхідною складовою їх професіоналізації. Володіння комунікативною компетентністю на високому рівні сприяє налагодженню стосунків у колективі та кар'єрному зростанню фахівця.

Література

1. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн / І.Тараненко // Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство. / За ред. І.Єрмакова/. – К.: Контекст, 2000. – 386с.
2. Мюллер В.К. Новый англо-русский словарь: ок. 170000 сл. и словосоч. / В.К. Мюллер/. – М.: Рус. яз. : МЦ, 2003. – 875с.
3. Равен Джон. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен: [пер. с англ.]. – М.: Когито-Центр, 2002. – (Першотвір). – 326с.
4. Савенков А.И. Аспекты компетентности /А.И.Савенков // Директор школы. // Украина. – 2004. – № 6/7.
5. Иванов Д. О ключевых компетенциях и компетентностном подходе в образовании / Д.Иванов // Школа и технологии. – 2007. – № 5.
6. Татур Ю.Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: материалы ко второму заседанию методологического семинара / Ю.Г. Татур. М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2004. - 345с.
7. Леонтьев А.А. Психология общения / А.А. Леонтьев. – Тарту: ТГУ, 1974. – (Першотвір). – 278с.
8. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теоретико-методика професійної освіти» / В.А. Петрук/. - К., 2008. – 19с.
9. Ігнатюк О.А.Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теоретико-практика: /монографія/ Ігнатюк О.А. – Х.: НТУ «ХП», 2009. – (Першотвір). – 324с.
10. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик/. – М.: Просвещение, 1987. – (Першотвір). – 321с.
11. Зазуліна Л. Дидактично-діалогічна модель підвищення кваліфікації вчителя /Л. Зазуліна // Науково-освітній суспільно-управлінський часопис. - Т. 3. – 1999. – № 1.